

principes
uit het social casework
voor de basishouding
van de sociaal werker

een
kleine
gids

een
kleine
gids

principes
uit het social casework
voor de basishouding
van de sociaal werker

Tekst en fotografie: Liesbeth Simpelaar
Foto Marie Kamphuis: Elmer Spaargaren
Vormgeving: Doreen Olario
Met dank aan: Nel Jagt, Lou Jagt en Anoushka Boet

Marie Kamphuis Stichting, Utrecht 2019
www.mariekamphuisstichting.nl

Uit de geschriften van Marie Kamphuis zijn principes te herleiden voor de basishouding van sociaal werkers.² Die principes worden hier beknopt verwoord.

Kamphuis stoorde zich aan de moraliserende en betuttelende houding van hulpverleners en vond in het Amerikaanse social casework een meer democratische en professionele manier van werken, waarin vanuit de rechten en behoeften van cliënten werd gedacht.³ Omstreeks 1950 introduceerde Kamphuis het social casework in Nederland.

De houdingsprincipes van het social casework zijn ethische principes. Ze liggen volgens Kamphuis aan de basis van elke methode en elke vorm van sociaal werk,⁴ individueel-, gezins-, groepswork en communitywork. Waar hier 'cliënt' staat, is daarom ook 'cliënten' bedoeld.

De huidige beroepscode bieden een gedetailleerde uitwerking van de principes. Ze omvatten de beroepswaarden en -normen zoals die door de jaren heen zijn gerijpt.⁵

Deze kleine gids gaat terug naar de oorspronkelijke principes en brengt wat daarin tijdloos is opnieuw voor het voetlicht.

motto

Kamphuis (1948): Men komt bij de kennismaking met deze methode (...) diep onder de indruk van de grote eerbied voor de andere mens die hier aan de dag gelegd wordt.¹

Het aangaan van een relatie met de cliënt is de eerste voorwaarde voor hulpverlening.⁷

In die relatie ben jij een professionele persoonlijkheid:⁸ Je zet methoden en technieken in, maakt gebruik van sociaal-wetenschappelijke kennis en handelt met zelfinzicht.⁹

Door je zelfinzicht blijven je eigen reacties in dienst staan van de cliënt en van het proces.¹⁰ Je bent emotioneel betrokken met behoud van distantie.

Het is een relatie van mens tot mens, waarin je je niet verheven voelt boven de ander. Je laat zien dat je authentiek, eerlijk, open en betrouwbaar bent: je zegt wat je doet en je doet wat je zegt.

Je geeft veel aandacht aan de gevoelens van de cliënt, want die spelen een cruciale rol bij problemen.¹¹ Je biedt een veilige omgeving, waarin de cliënt positieve en negatieve gevoelens vrij kan uiten. Je toont empathie en sensitiviteit, zowel voor verbaal als voor non-verbaal gedrag.

een professionele relatie opbouwen 1

in de praktijk⁶

Nettie Dewald (2013): Bij de huisbezoeken vanuit het astmacentrum troffen we in de jaren zestig vaders aan die zich niets van ons aantrokken. Maar wij bleven zorgvuldig en tactvol, en we waren zulke terriërs. Op een keer lag er bij een ontzettend lastige en vervelende vader een groot mes op tafel, en ik weet niet waar ik het vandaan haalde, maar ik vroeg: 'Hebt u niet een groter mes?' 'Ja, ik had je eigenlijk van de trap af willen donderen', zei hij. Later zag ik hem in het astmacentrum. 'Juffrouw Dewald, kunt u misschien helpen, de naad van mijn broek is gescheurd, wilt u dat voor mij naaien?' En dezelfde man die zo bedreigd had trok bedremmeld zijn broek uit.

Je beschouwt het perspectief van de cliënt op zijn of haar probleem als een deskundig perspectief. Daarom laat je hem of haar voor een groot deel vaststellen wat het probleem is.¹² Je probeert te weten te komen en te begrijpen wat de cliënt wil en nodig heeft, en hoe hij of zij de moeilijkheden ziet en beleeft.

Je volgt het tempo van de cliënt in zijn of haar groeiproces.

Problemen veranderen in de tijd en zijn afhankelijk van psychische, sociale en maatschappelijke factoren, daarom begin je steeds weer waar de cliënt is.

afstemmen begin waar de cliënt is

2

in de praktijk

Janny van Heerbeek (2019): In de jaren tachtig regelde ik met de kinderbescherming dat een meisje dat ernstig seksueel misbruikt werd op vrijdag niet meer naar huis zou hoeven. Maar ze was bang dat ze dan haar moeder en zusjes niet meer zou zien. Daarom besloten we haar pas na het weekend uit huis te plaatsen. Dat weekend vluchtte de moeder met haar kinderen en werden ze door de politie ondergebracht op een geheim adres.

Elk mens is uniek. En elk mens is waardevol, ook zonder dat hij of zij nuttig is voor iets of iemand anders. Dat beseffend, respecteer je de cliënt als persoon. Kamphuis gebruikte hierbij zelfs de term eerbied.

Acceptatie betekent dat je de ander wilt begrijpen en met consideratie tegemoet treedt. Zonder acceptatie dat de dingen zijn zoals ze zijn is er geen verandering mogelijk. De ervaring gehoord, gezien en begrepen te worden geeft opluchting, helpt de cliënt een realistischer kijk op zichzelf te krijgen en zichzelf te accepteren.¹³

Acceptatie betekent niet dat je instemt met elk gedrag en met alle gevoelens van de cliënt. Je bent je bewust van eigen positieve en negatieve gevoelens en gedachten en brengt die, waar dat bijdraagt aan de hulpverlening, gecontroleerd tot uiting.

Mensen kunnen maar beperkt veranderen en vallen iedere keer weer in dezelfde valkuil. Dat maakt je als hulpverlener bescheiden en draagt bij aan het respect voor de uniciteit van de cliënt.¹⁴

accepteren en respecteren 3

in de praktijk

*Janny van Heerbeek (2019): Scholen kijken vaak vooral naar de prestaties en het gedrag van studenten. Om meer inzicht te geven in wat achter lastig gedrag kan liggen hebben we in het boek *Opgroeien met kleerscheuren* (2016) een serie interviews met MBO-studenten met 'een zware rugzak' opgenomen.*

'Niet veroordelen' lijkt erg op het principe van acceptatie, maar het accent ligt meer op normen en hoe je daarmee omgaat.

Je probeert de cliënt niet te overtuigen van jouw persoonlijke of klassegebonden normen en waarden. Je bent je bewust van je eigen vooroordelen en reflecteert daarop. Je oordeelt er niet over of de cliënt schuldig is aan zijn of haar problemen.

Je erkent dat mensen irrationeel kunnen denken en impulsieve, louter gevoelsmatige keuzes kunnen maken.

Je verwacht niet dat de cliënt een gehoorzaam en deugdzaam burger is.¹⁵ Dat zou je in diens situatie misschien zelf ook niet zijn. En niemand is onberispelijk.

Discriminatie tolereer je niet. Elk mens heeft dezelfde rechten, ongeacht afkomst, geloof, geaardheid, cultuur en gewoonten.

in de praktijk

Alice van der Pas (2015): Wanneer hulpverleners solidair zijn met de goede bedoelingen van de ouders, valt het makkelijker om de goede toon te vinden en de juiste woorden om te praten over wat fout gaat. En zij vinden dan de ouder aan hun kant bij pogingen om het kind te beschermen.

Samen met de cliënt onderzoek je wat hulpbronnen en mogelijkheden zijn op psychisch, sociaal en maatschappelijk vlak, en welke de cliënt daarvan kan en wil aanboren.

Je stelt de cliënt zoveel mogelijk in staat om de mogelijkheden te benutten en stimuleert een constructief gebruik daarvan.

Je wijst overheid en samenleving op sociale onrechtvaardigheden.¹⁶

Vanuit je positie als sociaal werker stel je ook mogelijkheden beschikbaar.

5

in
staat
stellen
om
mogelijkheden
te
benutten

in de praktijk

Nettie Dewald (2013): In het revalidatiecentrum zag ik mensen die plotseling helemaal uit hun doen waren door hele ernstige of juist piepkleine ongelukjes, hun wereld stond op de kop. Dan probeerde je samen iets te bedenken, zodat ze weer gewapend waren om verder te gaan met hun leven: 'Wat gaan we doen, wat kun je zelf en wat wil je?' En dan ging je met de ouders of de partners bespreken wie wat doet om dat voor elkaar te krijgen. Altijd probeerde je te kijken of er nog goede en fijne dingen mogelijk waren. Soms lukte dat niet. Er was iemand die altijd pijn had en niets meer zelf kon.

Ieder mens heeft (tenzij zwaar beschadigd) het recht en het potentieel om eigen beslissingen te nemen en het leven te leiden zoals hij of zij wil.

Als sociaal werker help je de cliënt om zijn of haar autonomie te ontwikkelen en uit te oefenen. Je bespreekt met de cliënt de verschillende perspectieven en gevolgen van een beslissing, maar laat de keuze vervolgens vrij.¹⁷ Dit binnen de grenzen van mensenrechten en het straf- en burgerlijk recht. Je intervenueert niet ongevraagd in zijn of haar leven.

Je laat de regie zoveel mogelijk bij de cliënt. Gedurende het proces blijf je de cliënt zoveel mogelijk bij de aanpak betrekken. Je overlegt met hem of haar over de verschillende stappen daarin. Je stimuleert dat de cliënt doelen stelt en pogingen doet om die te bereiken.¹⁸

De actieve deelname van de cliënt bij het proces bevordert diens vermogen tot zelfbeschikking. Zonder participatie van de cliënt is hulpverlening niet mogelijk.

6 uitgaan van de autonomie van de cliënt

in de praktijk

Leida Schuringa (2019): Op dit moment vindt veel participatie in de wijken plaats via burgerinitiatieven, en daarin spelen bewoners die hun belangen goed kunnen verwoorden een belangrijke rol. Maar anderen worden mogelijk niet gehoord, en voorheen was de opbouwwerker beschikbaar om die erbij te betrekken. Als opbouwwerker doe je behoeftenonderzoek; je legt contact, loopt door de wijk, kijkt wat de plekken zijn waar mensen elkaar ontmoeten, ook digitaal. Dan zie je ook wie niet mee (kunnen) doen, en die mensen probeer je te benaderen en vraag je naar wat zij belangrijk vinden.

Als professional heb je een verantwoordelijke positie. Je bent je bewust van de grenzen van je deskundigheid en bent daar open over naar de cliënt. Je onderhoudt en ontwikkelt vakkennis en beroepscompetenties en bestudeert casussen. Je zet je in om de vaak kwetsbare en afhankelijke positie van cliënten te verminderen. Je probeert hulp zo laagdrempelig mogelijk te maken, want iedereen heeft recht op bereikbare maatschappelijke diensten.

Als beleidsregels van de samenleving, de instelling of de omgeving van de cliënt belemmerend zijn voor de cliënt, signaleer je dat. Instellingsregels kunnen bijvoorbeeld strijdig zijn met de regels rondom privacy in de beroepscode.

Als de belangen of wensen van een cliënt conflicteren met de rechten van anderen, met de belangen van de instelling of met plichten in de samenleving, bespreek je dat met de cliënt en maak je voor je eigen handelen een zorgvuldige afweging.¹⁹

7 verantwoord gebruik maken van je positie

in de praktijk

Leida Schuringa (2019): Een opbouwwerker heeft twee hoofdtaken: de eerste taak is de directe ondersteuning van groepen in wat voor hen belangrijk is. Maar dat doe je niet blindelings, want als er een criminele groep zit, wat doe je dan? Daarom is de tweede hoofdtak te onderzoeken wat voor de hele wijk van belang is, en dat grotere geheel weeg je mee in de keuzes die je maakt.

Je beschouwt de persoonlijke gegevens van cliënten als vertrouwelijke informatie; je gaat er op een veilige, zorgvuldige manier mee om. Dat geldt ook voor gespreksverslagen.

Bij wisseling van hulpverlener is het echter noodzakelijk dat die ook worden ingezien door andere hulpverleners binnen de instelling. Daarom vertel je de cliënt dat je de instelling representeert en niet als privé-persoon werkt.²⁰

Je geeft de cliënt informatie over zijn of haar rechtspositie en over privacy en klachtrecht, onder andere ten aanzien van inzage in en correctie van het dossier.

Voor geluidsopnames van gesprekken is de toestemming van de cliënt nodig.²¹

Ook is de toestemming van de cliënt nodig als informatie over hem of haar aan een andere instelling wordt gegeven.

Hierbij worden uitzonderingen gemaakt voor situaties als (een vermoeden van) kindermishandeling en huiselijk geweld.²²

in de praktijk

Joyce Neijenhuis (2019): Het is belangrijk je te blijven afvragen waarom je een verslag maakt. Het mag niet puur een naslagwerk voor jezelf zijn: een verslag maak je om je begeleiding vast te leggen.

Als bedrijfsmaatschappelijk werker helpt het mij altijd me te blijven realiseren dat een cliënt op ieder moment een dossier kan opvragen. Dus als ik een conclusie in het verslag zet, vermeld ik expliciet dat het mijn conclusie is.

1 M. Kamphuis, "Het Amerikaanse Social Case Work," *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk* 2 (20 maart 1948), 83

2 Kamphuis noemt op verschillende plekken een aantal principes, o.a. in: M. Kamphuis, *Wat is social casework?*, 11de dr. (Alphen aan de Rijn: Samsom, 1977), 45-46

3 M. Kamphuis, "Het Amerikaanse Social Case Work," 82-83

4 Nel Jagt, Marie Kamphuis. *Interview met een pionier van het maatschappelijk werk* (Utrecht: SWP, 1990), 19-21

5 Zie de pagina *Publicaties* op de website van de BPSW voor de meest recente beroepscodes en beroepsprofielen

6 De praktijkervaringen bij 'principe in de praktijk' zijn met toestemming van de geïnterviewden opgenomen (behalve met Alice van der Pas, die overleden is). Die bij principe 1 t/m 7 zijn afkomstig uit interviews, zie website Marie Kamphuis Stichting, pagina *Archief*, inventarisnr. 1.5

7 M. Kamphuis, *Wat is social casework?*, p. 48-63; M. Kamphuis, "Het Amerikaanse Social Case Work," 81; N. Ongerboer, "De betekenis van het case work als methode in het maatschappelijk werk," in *Problemen van maatschappelijk werk*, ed. M.J. de Haas e.a. (Purmerend: Muusses, 1950), 45

noten

8 Anoushka Boet en Berteke Waaldijk, "Start where the Client is': Marie Kamphuis and the Professionalization of Dutch Social Work," in *History of Social Work in Europe (1900-1960)*, eds. Sabine Hering en Berteke Waaldijk (Opladen: Leske, 2003), 50-51

9 M. Kamphuis, "Waarin verschilt het social casework van de inzichten van mevrouw Muller-Lulofs en haar tijdgenoten?" *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk* 4 (20 april 1950), 114-115

10 M. Kamphuis, *Wat is social casework?* 84-97

11 N. Ongerboer, "De betekenis van het case work als methode in het maatschappelijk werk," 43

12 M. Kamphuis, "Het Amerikaanse Social Case Work," 83; M. Kamphuis, *Wat is social casework?*, 51

13 Noel Timms, *Social Casework. Principles and Practice*, (New York: Routledge, 1966), 22

14 N. Ongerboer, “De betekenis van het case work als methode in het maatschappelijk werk,” 50

15 Kamphuis was het niet eens met de tweedeling deugdzame en ondeugdzaame armen, M. Kamphuis, “Waarin verschilt het social case-work van de inzichten van mevrouw Muller-Lulofs en haar tijdgenoten?,” 114

16 Marie Kamphuis, *Sociale Actie nu?!* (Lochem: De Tijdstroom, 1970), 13-16

17 Helen Perlman, “Self-determination: reality or illusion?,” in F. E. McDermott, *Self-determination in social work* (London, Routledge, 1975), 65-79

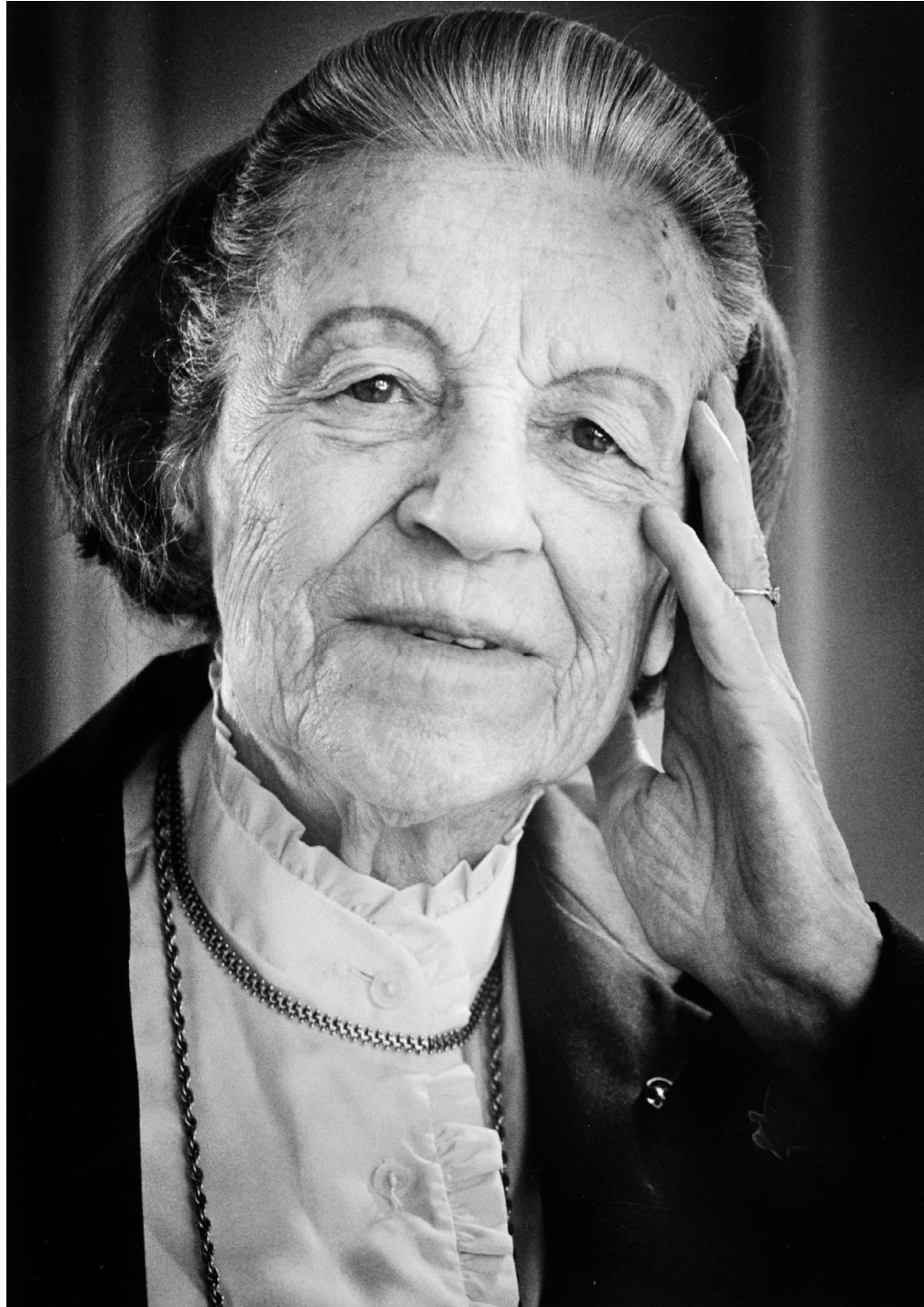
18 Noel Timms, *Social Casework*, 59

19 Noel Timms, *Social Casework*, 66

20 M. Kamphuis, “Het Amerikaanse Social Case Work,” 83

21 M. Kamphuis, *Wat is social casework?*, 115

22 Noel Timms, *Social Casework*, 70; *Beroepscode voor de maatschappelijk werker*, 5de druk (Utrecht: BPSW, 2016), 12; *Meldcode Huiselijk geweld en Kindermishandeling voor sociaal werkers* (Utrecht: BPSW, 2018)

marie kamphuis

Met de introductie en de vernieuwing van het Amerikaanse *social casework* gaf Marie Kamphuis (1907-2004) een professionele status aan het Nederlandse maatschappelijk werk.

Na de Tweede Wereldoorlog werd van het maatschappelijk werk verwacht dat het een oplossing zou bieden voor grote problemen: de talloze gebroken gezinnen, losgeslagen jongeren en eenzamen. Daardoor groeide de beroepstrots en gingen maatschappelijk werkers hogere eisen stellen aan hun werkwijze.

Het *social casework* werd voor de oorlog al bij de Medisch Opvoedkundige Bureau's gebruikt. Kamphuis was benieuwd naar de recente ontwikkelingen ervan en reisde in 1946 naar de Verenigde Staten, waar ze Gordon Hamilton, Virginia Robinson en Florence Hollis ontmoette, belangrijke specialisten in het *social casework*.

In 1950 introduceerde Kamphuis deze methode bij een breed publiek met de eerste druk van *Wat is social casework?*. Ze zette er heel praktisch in uiteen wat het *social casework* inhield, en het werd een geliefd handboek voor maatschappelijk werkers.

Kamphuis publiceerde talrijke boeken en artikelen, nam deel aan allerlei overleg en was directrice van de door haar zelf in Groningen opgerichte opleiding sociaal werk. Door haar gezaghebbende persoonlijkheid en haar vele contacten werd ze de de meest invloedrijke vertolkster van het ideeëngoed van het Amerikaanse *social casework*.

Het *social casework* betekende een forse breuk met de aloude bevoogdende kerkelijke liefdadigheid. Maatschappelijk werkers gingen op een gestructureerde manier hulp verlenen, vanuit ethische principes. Ze beschouwden cliënten als de belangrijkste helpers van zichzelf en begeleidden hen naar zelfredzaamheid.

Kamphuis vertolkte niet alleen het *social casework*, ze vernieuwde het ook. Ze verhelderde de rollen van helper en cliënt, maakte concreet wat maatschappelijk werkers doen en vertelde welke kennis ze nodig hebben om kritisch na te kunnen denken over hun werk.

Vooral door haar inzet ontwikkelde het maatschappelijk werk zich van een marginaal 'vrouwenberoep' tot een erkend en zelfstandig beroep; een beroep dat een opleiding vereist en onafhankelijk is van de bureaucratie van sociale diensten en van kerkelijke werkgevers.

Bron

Berteke Waaldijk, "Marie Kamphuis en de wijde wereld van het maatschappelijk werk," in *Honderd jaar sociale arbeid. Portretten en praktijken uit de geschiedenis van het maatschappelijk werk*, red. Berteke Waaldijk, Jaap van der Stel, Geert van der Laan (Assen, Van Gorcum, 1999).

Tekst en fotografie: Liesbeth Simpelaar
Foto Marie Kamphuis: Elmer Spaargaren
Vormgeving: Doreen Olario
Met dank aan: Nel Jagt, Lou Jagt en Anoushka Boet

Marie Kamphuis Stichting, Utrecht 2019
www.mariekamphuisstichting.nl

www.mariekamphuisstichting.nl
2019